

Андрійшина К. І.,
аспірант кафедри англійської філології і філософії мови
імені професора О. М. Мороховського
Київського національного лінгвістичного університету

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ КАТЕГОРІЇ АВТОРИЗАЦІЇ

Анотація. У статті розглядається формування категорії авторизації, яка спочатку потрактовувалася як схвалення автором тексту свого твору, передусім під час перекладу на інші мови (авторизований переклад), виявлялася через пошук формальних кількісних параметрів тексту у межах стилеметрії, а нині розуміється як узагальнення різних якостей автора (анонімність, його образу, наратора тощо).

Ключові слова: категорія авторизації, категорія автора, анонімний автор, образ автора, автор-наратор.

Постановка проблеми. Розвиток дискурсивної категорії авторизації спирається на трансформацію розуміння категорії автора, формування якої пройшло багато етапів і зайняло багато століть. Періоди нівелювання та активізації категорії автора, розширення та поглиблення її змісту, диференціація анонімного автора, поширення класифікації категорії автора залежно від кількості авторів та засобів їх представлення припадають на Античність, Середні віки, Відродження, ХХ та ХХІ ст. Основну тенденцію розвитку категорії автора з найдавніших часів і до наших днів можна охарактеризувати як перехід від інструментально-перформативного розуміння авторства до індивідуальності автора [18, с. 480].

Базовими категоріями становлення авторизації є автор та авторство. Автор – реальний або емпіричний – у вузькому сенсі творець нових, написаних із комунікативною метою унікальних текстів [16, с. 1], оригінальність яких гарантує їх захист відповідно до законів інтелектуальної власності, відомої як авторське право [21, с. 15]. Поряд із категорією автора існує поняття «авторство», яке розглядається як статус щодо твору з урахуванням культурно диференційованих концепцій тлумачення автора, пов'язаних з авторською саморефлексією і самопрезентацією – у спектрі коливань від впевненості до скепсису з приводу обґрунтованості та обсягу претензій на авторство [16, с. 2].

Мета статті полягає у виявленні етапів формування дискурсивної категорії авторизації, яка постає внаслідок розвитку категорії автора. Досягнення вказаної мети передбачає розв'язання таких завдань: дати визначення дискурсивної категорії авторизації; визначити й охарактеризувати її розвиток внаслідок узагальнення її різних видів, які формувалися впродовж тривалого часу з античності до ХХІ ст.

Виклад основного матеріалу. Поступове розширення тлумачення категорії автора у художніх, публіцистичних, наукових та інформаційно-ділових текстах призвело до її узагальнення як дискурсивної категорії авторизації, яка відбиває різні грані вияву творця тексту. Дискурсивна категорія авторизації реалізується у творах різних жанрів, відіграючи роль універсальної текстотвірної компоненти, яка через своє співвіднесення з категорією «автор» ототожнюється з нею, але не є їй ідентичною.

Категорія «автор» як основа дискурсивної авторизації почала формуватися у філософії ще за античних часів [1]. Платоном

було розроблено і використовувалося для позначення творчості поняття «ентузіазм» (буквально «одержимість Богом»), до якого додався образ автора, захищеного (божественним) натхненням, а також «пророка» [12, с. 14]. Крім панівної ідеї про створення творів за допомогою натхнення, далі модель автора визначалася в «Поетиці» Аристотеля як *poietes* («творець») [12, с. 14].

Нові погляди на автора з'явилися в результаті розширення комплексу значень терміна *auctor* у давньоримській правовій системі: *auctor* став носієм *auctoritas* – той, хто користується певними правами і / або може передати (і, таким чином, дозволити використання) цих прав із метою сприяння досягненню якоїсь мети. Цей «авторитет» ґрунтувався і підтверджувався спеціальними знаннями, наявними в розпорядженні *auctora*. У зв'язку з цим розуміння статусу учасника творення письмового тексту піднеслося від *автора-ремісника* до *автора-знавця* або *автора-вченого* [16, с. 4]. Використання латинського терміна *auctor* (англ. Author; італ. Autore; фр. Auteur; ісп. Autor) поширилося на авторство наукових і художніх текстів. У принципі, тільки з кінця ХV ст. вчених і поетів стали іноді називати *auctores* [14, с. 162] – ця практика тривала аж до початку ХVІІІ ст. На відміну від наукових, художні тексти в ширшому сенсі найчастіше поширювалися без вказівки на ім'я автора, через що в цій сфері превалювала індивідуальна і колективна анонімність [16, с. 5].

Розвиток категорії автора з подальшою трансформацією в авторизацію охоплює кілька етапів. Послідовно виникало розуміння авторства у розробленій нами класифікації – *автора-виконавця*, *автора-аноніма*, *псевдоавтора*, *колективного автора*, *автора-творця*, *образу автора*, *іманентного автора*, *легітимізації автора*, *витіснення автора*, *автора-наратора*.

Поняття «автор-виконавець» сформувалося в період Античності, коли категорії автора та виконавця були злиті воедино [3, с. 39]. Зазначений автор – це двостій суб'єкт-медіум, посередник, який з'єднує творчу силу автора, представленого виконавцем, з аудиторією [7, с. 17]. Розщеплення автора та виконавця сталося з винаходом у ХVІ ст. письменства, коли друкований канал комунікації превалює над усним. Виникла громадська сфера, що базувалася на писемній мові, для якої, як у домінуючій науковій літературі, так і в найрізноманітніших сферах *belles lettres* (художня література), індивідуальність автора [13, с. 9], а також справжність і унікальність твору і надійність його копій (завіренних для друку) набула першорядної важливості [16, с. 5].

Поняття «авторська анонімність» й «псевдоавторство» набуло поширення у Середні віки, коли відбулася заміна форми «я» на форму «він»: щоб бути прийнятим публікою, письменник не мав виявляти свою індивідуальність [2, с. 72–73]. У постійному триманні свого імені в невідомості вбачалося переконання, свого роду початок, що ставить думку, розкрити у творі,

незрівнянню вище особистості автора [3, с. 44]. Не тільки автори, а й самі переписувачі не вважали за потрібне називатися на ім'я. Автор-творець ще не сформувався – єдиним творцем у Всесвіті був Бог. Твір цього періоду мав відповідати християнській істині, автор писав із натхненням, яке надавалося Богом [14, с. 161]. Рідко траплялося, щоб автор відкривав своє ім'я читачам, і в такому разі різними епітетами й описовими висловами він намагався заглибити порушення авторської скромності [6, с. 443]. У часи Відродження поняття «псевдоавторство» та «анонімність» набувають подальшого поширення. Псевдоніми використовувалися особами, які за різних причин – соціальних, гендерних, духовних – не могли вказати свої справжні імена [6, с. 443]. Анонімними авторами найчастіше ставали особи, які письмово оформлювали твори авторів, неписьменних або тих, хто не бажав бути названими.

Розуміння *колективного автора* виникло у середньовічній літературі, де здебільшого постає колективний автор, а динаміка тексту набагато складніша, ніж в особистому [3, с. 43]. Колектив характеризується співіснуванням кількох авторів, які працювали разом, розподіляючи обов'язки, над одним текстом – корпоративне письмо [21, с. 24]. Авторські колективи були поширеними у Середньовіччі, яке не знало авторського права (позначення одного індивідуального автора) і дуже мало зважало на авторський текст, що ставить під сумнів вказане авторство багатьох наукових і художніх творів [3, с. 41]. Тексти переписувалися колективами осіб, яким повністю авторство не належало, швидше, мало місце співавторство. Межі між творцем тексту, упорядником, редактором, а іноді й переписувачем у період Середньовіччя були дуже хиткими [3, с. 39]. Без особливих відмінностей між творцями, переписувачами, редакторами, коментаторами і укладачами текстів, «справжнє» авторство вимагало протекції [14, с. 162], набагато сильніший акцент робився на колективній ідентичності залежно від типу тексту, чи то імітація старовини, підтримувана каноном як основоположною моделлю, чи, в разі медіальної орієнтованості, – колективні манускрипти [16, с. 5].

Розуміння *автора-творця* активно розвивалося у період Відродження, коли роль автора посилилася, уподібнюючи його особистість в єдності біографічної і естетично-творчої іпостасей творцю, де текст – одна з можливих (потенційно нескінченних) реалізацій індивідуальної творчої сили [7, с. 17]. Модель *автора-творця* за натхненням, іноді у значенні іпостасі Бога [15, с. 350], де автор як суб'єкт мовлення, коли оповідь ведеться від першої особи, представлений у самому тексті поряд з іншими суб'єктами. Автор не виражається через деякі елементи тексту, а представлений сам предметно та як властивість певного тексту виявляється в творі – як у своєму існуванні, так і у своїх якостях, творчих можливостях, пристрасті у ставленні до світу і характері його сприйняття [2, с. 54]. У художній літературі модель *автора-творця* наукових текстів стала переважати над просто *автором-творцем*, починаючи з епохи гуманізму. Належна форма аналізу для текстів цього періоду – замість «тлумачення» прийнятним типом аналізу тексту було «коментування», що стосується першоджерел, підкріплених «авторитетом» [15, с. 347]. Однак авторство залишалося юридично недоказовим [15, с. 350].

Поняття «*образ автора*» розвивалось, починаючи з XVIII ст., коли виникає культурна потреба у зверненні до фігури автора заради інтерпретації та формування оцінних суджень про твір, заснованих на розумінні творчого процесу,

автентичності, індивідуальності, оригінальності, єдності твору і його глибинного сенсу [16, с. 1]. Особистість автора та використаних ім мовних засобів виходить на перший план. Також у XVIII ст. перед літературою постає проблема достовірності знань автора і питання суб'єктивної його точки зору на описані події. З висуванням особистості як основи творчості пов'язане виникнення понять «*авторський суб'єктивізм*» і «*образ автора*» [2, с. 74–75], які у художній літературі накладають свої оцінки на будь-який персонаж тексту [2, с. 76].

Поняття «*легітимізація автора*» виникло та набуло поширення в результаті важливих національних і культурних подій в Європі у процесі XVIII ст., коли були розроблені перші контракти між видавцями і авторами, що стосувалися, наприклад, виплати прибутків [16, с. 5], і автор перетворився на легітимну інстанцію, отримав права на матеріал та став носієм особистої відповідальності за зміст власних публікацій [16, с. 6]. Із виникненням об'єктивних умов для створення наукових і художніх текстів, завдяки маркетингу і комунікації поняття «*автор*» набуло значення професії «*письменник*». З'явився широкий спектр моделей індивідуального і колективного авторства для різних соціальних ролей [11, с. 302–310], які тлумачились конкретним автором або супроводжувалися роздумами авторів [17, с. 18]. Нові критерії письменницької діяльності – креативність та унікальність (геніальність) – стали важливими для розуміння автора як письменника в останній третині XVIII ст. [11, 310–313].

Розуміння *іманентного автора*, тобто можливості і необхідності читацької та дослідницької реконструкції «організуючої творчої волі» зі складу та структури створеної нею естетичної реальності [7, с. 17] виникло у період класичного реалізму та постреалістичного напрямку кінця XIX ст.

Поняття «*витіснення автора*» («*смерть автора*»), розроблене французькими сюрреалістами в 1920-х, припускає, що твір є справжнім, якщо автор розуміється просто як виконуюча інстанція [8, с. 142–148] автономно продуктивної літературної мови. У концепціях інтертекстуальності та дискурсу функція автора замінила його особистість (автор як «інтертекстуальна конструкція», автор як «функція дискурсу»): ніцшеанським жестом Барт і Фуко оголосили про «*смерть автора*» [8; 10]. «*Смерть автора*» або *витіснення автора* – це не просто історичний факт, автор став меншим на зріст, як фігура у самій глибині літературної «сцени». Для тих, хто вірить в автора, він завжди мислиться в минулому щодо літературного тексту; текст і автор самі собою розташовуються на загальній осі, орієнтованій між до і після; вважається, що автор виношує текст, тобто передує йому, мислить, страждає, живе для нього [8, с. 168].

Поняття «*витіснення автора*» продовжило свій розвиток у 1960-і і 1970-і рр. XX ст., коли європейські вчені, зацікавлені в письмовій формі самовираження та розвитку «*авторського голосу*», і вчені-естети зі стилістичним спрямуванням досліджень звернули свою увагу на авторів текстів, вважаючи, що справжні творці створюють для себе, а не для інших [9, с. 71]. Тенденція багатьох текстів XX ст. – витіснення автора з оповіді, відмова від власних роздумів, прогнозів і знань наступних подій, від безпосереднього контакту автора з читачем, перевага сценічного зображення, посилення ролі невластивої прямої мови і внутрішнього монологу [2, с. 78]. Що ширшим ставав спектр взаємодії з текстом і його аналогами протягом другої половини XX ст., поширювалася *парадигма витіснення автора* та зростав інтерес до матеріальних умов виробництва й комунікації:

авторство стало розумітися як аранжування, монтаж, бриколаж і ремікс [18, с. 486, 491–492]. Виникає специфічне поняття «автор» в теорії і сприйнятті продукції так званих нових текстів, наприклад, гіпертексту і кібертексту, де існування автора досі оскаржується [19, с. 334].

Поняття «автор-наратор» виникло у ХХ сті. Це, в першу чергу, особистість зі своїм світосприйняттям, принципами, судженнями, біографією та творчим шляхом. Формується *автор-наратор* як оповідач із вкрапленнями власних суджень та роздумів. Форми подання авторства виявляються у різних видах тексту. Відображення автора залежить від загальних характеристик тексту, його призначення та функцій. У дискусії вчених ХХІ ст., що виходить за рамки методологічних проблем текстової інтерпретації, в якій доводилася необхідність виправдання і повернення в науковий обіг різних аспектів поняття «автор» [11, с. 299–302]. Посилився взаємозв'язок актуальності, походження, біографії і досвіду автора з процесами письма і формою вираження. Це важливо в концепції постколоніальних досліджень, для яких інтерес до обставин авторської творчості і його наукового вивчення тільки посилювався [16, с. 10], для соціології літератури і культурного матеріалізму важливим є дослідження ролі автора, соціальних інститутів і процесів, які впливають на його роботу [20, с. 395–399; 11, с. 291].

Автор-наратор відрізняється від різновидів авторства (медіативних) інстанцій всередині тексту «голосом», включаючи наратора з різним ступенем визначеності та персонажів, про яких розповідається у тексті. Автор несе відповідальність за комунікативні інтенції і форму наративної організації твору [16, с. 1].

Усі зазначені розуміння автора призвели до об'єднання з дискурсивною категорією авторизації, формуючи її як співвіднесення тексту з його джерелом, вказівкою на автора, його оцінкою, сприйняттям, думкою.

Висновки. Отже, поступове розшарування якостей автора призвело до необхідності виділення категорії, яка б об'єднувала усі згадані риси вияву автора письмового тексту. З цією метою в науковий обіг була введена дискурсивна категорія авторизації, яка набуває поширення в працях ХХІ ст. Формування дискурсивної категорії авторизації на основі категорії автора як реальної людини, творця тексту, носія певного уявлення про реальність, виразника певної точки зору, який те тільки говорить (мовець), а письмово оформлює свої думки, демонструє виникнення та походження різних розумінь автора художніх та нехудожніх текстів як об'єднаних різними поняттями авторизації, яка підпорядковує усі різновиди авторства. У майбутньому вважаємо доцільним розгляд дискурсивної категорії «авторизація медійного тексту».

Література:

1. Аверинцев С. Риторика и истоки европейской литературной традиции / С. Аверинцев. – М.: «Языки русской культуры», 1996. – 448 с.
2. Брандес М. Стилистический анализ / М. Брандес. – М.: Высшая школа, 1971. – С. 52–88.
3. Виноградов В. Проблема автора в художественной литературе / В. Виноградов // О теории художественной речи. – М.: Высшая школа, 1971. – 118 с.
4. Располова С. Автор как реальный человек и образ автора в медиатексте / С. Располова // Вопросы теории и практики журналистики. – 2015. – Т. 4. – № 2. – С. 149–158.
5. Солганик Г. Стилистический словарь публицистики: Около 6 000 слов и выражений / Г. Солганик. – М.: Русские словари, 1999. – 650 с.
6. Сухомлинов М. Исследования и статьи по русской литературе и просвещению / М. Сухомлинов. – СПб.: изд. А.С. Суворина, 1889. – Т. 2. – 516 с.
7. Тамарченко Н. Автор / Н. Тамарченко // Литературная энциклопедия терминов и понятий / Под ред. А. Николюкина. – М.: НПК «Интелвак», 2001. – С. 17–18.
8. Barthes R. The death of the author / Roland Barthes // Media texts, authors and readers: A reader / Edited by D. Graddol, O. Boyd-Barrett. – Multilingual matters Ltd: The Open University, 1993. – P. 166–171.
9. Encyclopedia of Rhetoric / ed. Th. Sloane. – Oxford: Oxford University Press, 2006. – 837 p.
10. Foucault M. Aesthetics, method, and epistemology / Michel Foucault // Essential works of Foucault, 1954–1984 / Edited by J. Faubion – New York: The New York Press, 1998. – Vol. 2. – P. 205–222.
11. Haynes C. Reassessing “genius” in studies of authorship: The state of the discipline / C. Haynes // Book History # 8, 2005. – P. 287–320.
12. Kleinschmidt E. Autorschaft. Konzepte einer Theorie / E. Kleinschmidt. – Tübingen: Francke, 1998. – 165 p.
13. McLuhan M. Understanding Media: The Extensions of Man / M. McLuhan. – London & New York: MIT Press ed., 1994. – 361 p.
14. Minnis A. The Medieval concept of the author / A. Minnis // Media texts, authors and readers: a reader / Edited by D. Graddol, O. Boyd-Barrett. – Multilingual matters Ltd: The Open University, 1993. – P. 161–166.
15. Scholz B. Al ciato asemble matum pater et princeps. Zur Rekonstruktion des früh modernen Autorbegriffs / B. Scholz // Rückkehr des Autors. Zur Erneuerung eines umstrittenen Begriffs / Ed. by F. Jannidis. – Tübingen: Niemeyer, 1999. – P. 321–351.
16. Schönert J. Author / J. Schönert // Handbook of Narratology / Ed. by P. Hühn, J. Pier, W. Schmid, J. Schönert. Narratologia Issue 9: Berlin, 2009. – P. 1–13.
17. Selbmann R. Dichterberuf: zum Selbstverständnis des Schriftstellers von der Aufklärung bis zur Gegenwart / R. Selbmann. – Darmstadt: Wiss. Buchges., 1994. – 301 p.
18. Wetzel M. Autor / Michael Wetzel // Ästhetische Grundbegriffe / Ed. by K. Barck. – Stuttgart: Metzler, 2000. – Vol. 1. – P. 480–544.
19. Winko S. Autor-Funktionen. Zur argumentativen Verwendung von Autorkonzepten in der gegenwärtigen literaturwissenschaftlichen Interpretationspraxis / S. Winko // Autorschaft. Positionen und Revisionen / Ed. by H. Detering. – Stuttgart: Metzler, 2002. – P. 334–354.
20. Wolf N. Wie viele Leben hat der Autor? Zur Wiederkehr des empirischen Autor- und des Werkbegriffs in der neueren Literaturtheorie / N. Wolf // Autorschaft. Positionen und Revisionen / Ed. by H. Detering. – Stuttgart: Metzler, 2002. – P. 390–405.
21. Woodmansee M. The construction of authorship: textual appropriation in law and literature / M. Woodmansee, P. Jaszi. – Duke University Press: Durham and London, 1994. – 457 p.

Андрішина Е. І. Етапи формування категорії авторизації

Анотація. В статтю розглядається формування категорії «авторизація», яка трактувалася як одобрення автором тексту свого произведения, прежде всего, при переводе на другие языки (авторизированный перевод), проявлялась в поське формальних количественных параметров текста, рассматриваемых с позиций стилиметрии, а сейчас понимается как обобщение различных качеств автора: анонимности, его образа, нарратора и др.

Ключевые слова: категория «авторизация», категория «автор», анонимный автор, образ автора, автор-нарратор.

Andriushyna K. Stages of formation authorization category

Summary. The article deals with the formation of authorization category which was initially interpreted as an

author's approval of his works especially their translation into other languages (authorized translation version), revealed formal qualitative textual parameters from the stylistic perspective and at present is treated as a generaliza-

tion of an author's different features: anonymity, his image, author as narrator etc.

Key words: authorization category, category of author, anonymous author, image of author, author-narrator.